

بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی

(مورد پژوهشی: شهرستان چرداول، استان ایلام)

معصومه سعیدی

کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ایلام

حامد چهارسوقی امین*

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ایلام

مرجان واحدی

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ایلام

هادی مؤمنی هلالی

دانشجوی دکتری گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس

علیرضا نوروزی

دانشجوی دکتری گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

هدف این پژوهش بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان چرداول استان ایلام بود. این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر نحوه جمع‌آوری داده‌ها از نوع علی-ارتباطی است. جامعه آماری تحقیق کلیه زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد روستایی شهرستان چرداول به تعداد ۷۰ نفر بودند که همگی آن‌ها به شیوه سرشماری در مطالعه شرکت کردند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود که برای تأمین روایی آن از نظر کارشناسان مربوط استفاده شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد ($0/86 < \alpha < 0/70$) که از نظر آماری مقدار

* نویسنده مسئول

تاریخ ارسال: ۱۳۹۶/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۱

DOI: 10.22051/jwsp.2018.18916.1649

قابل قبولی است. یافته‌های نشان داد که بین متغیرهای مستقل میزان درآمد ماهیانه خانوار، برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی، میزان اولویت به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی، مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد و ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد با متغیر وابسته میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، در مجموع، متغیرهای «ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق»، «برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی» و «مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد» ۴۹/۳ درصد از واریانس متغیر توانمندی اقتصادی را تبیین می‌کنند.

واژگان کلیدی

صندوق اعتبارات خرد روستایی؛ توانمندسازی اقتصادی؛ زنان روستایی؛ شهرستان چرداول

مقدمه و بیان مسأله

با وجود مهاجرت گسترده و فراگیر روستاییان به سوی شهرها و برخلاف روند شتابان شهرنشینی در دهه‌های اخیر، هنوز بیش از یک سوم جمعیت کشور ما در مناطق روستایی به سر می‌برند. به طرز نامتعارفی این افراد از تحصیل، اشتغال کامل، درآمد کافی، بهداشت و مسکن مناسب بی‌بهره مانده‌اند و از فقر و نابرابری در رنج هستند (زاهدی، ۱۳۸۶: ۶۶). در مقایسه با مردان، دختران و زنان روستایی وضعیت اسفبارتر و موقعیت فرودست‌تری را تجربه می‌کنند. در آمیختگی کار خانگی با اشتغال دختران و زنان روستایی در خانه و مزرعه موجب شده است که نقش مؤثر آن‌ها نادیده گرفته شود. زنان عموماً در فعالیتهای خردمقیاس و خانگی شرکت دارند که بر منابع مالی محدود متکی است. از این رو آن‌ها نیروی کار (و شاغل) بخش کشاورزی به‌شمار نمی‌آیند (زنجانی‌زاده، ۱۳۸۶: ۹۳). اگرچه زنان با فعالیتهای مهارت‌های خود بر درآمد خانوار می‌افزایند، اما کار آن‌ها خانگی شمرده شده و بدون مزد تلقی می‌شود. این نیروی کار خانگی و بدون مزد مالک چیزی نیستند و از انجام فعالیت اقتصادی، به‌طور مستقیم و مستقل، بازداشته می‌شوند. کار آن‌ها جایگزین‌ناپذیر، پراکنده، یکنواخت و حاشیه‌ای است (حیدرزاده، ۱۳۷۶: ۲۱). یکی از شاخص‌های اصلی نوسازی اقتصاد ملی و توسعه اجتماعی، جایگاه مشارکت زنان و نحوه ایفای نقش آن‌ها در ساختارهای اقتصادی است. توانمندسازی یا قدرت‌یابی فرآیندی است که به موجب آن زنان توانایی تشکّل و سازمان‌دهی خود را پیدا می‌کنند تا اعتماد به نفس خویش را بتوانند افزایش دهند، حق انتخاب آزادانه و مستقل را برای خود طلب کنند و منابعی

را که به مبارزه با فرودستی ایشان و از بین بردن این فرودستی کمک می‌کند تحت کنترل بگیرند (پاملا و کلیر، ۱۳۸۵: ۱۴۶).

از جمله سیاست‌هایی که در بیشتر کشورها، توانمندی اقتصادی و اجتماعی زنان روستایی و فقیر را به همراه داشته است، اجرای برنامه‌های اعتبارات خرد و تأسیس صندوق‌های اعتبارات خرد زنان است (صالحی و همکاران، ۱۳۹۶). طرح صندوق اعتبارات خرد از رهیافت‌های مهم فقرزدایی در سال‌های اخیر است که با ایجاد و گسترش فعالیت‌های درآمدزا به ویژه برای زنان کم درآمد، توسعه جوامع محلی را تسهیل می‌کند (شاهرخی ساردو و کرمی، ۱۳۹۵: ۱۸۵) در واقع، هدف صندوق‌های اعتبارات خرد روستایی توانمندسازی زنان روستایی تحت پوشش طرح است (پاملا و کلیر، ۱۳۸۵: ۱۴۶). اعتبارات خرد با نفوذ در ابعاد مختلف زندگی زنان و کمک به بهبود زندگی تعداد زیادی از آن‌ها، در دو دهه اخیر، جایگاهی ویژه را به خود اختصاص داده و به این دلیل مورد استقبال قرار گرفته که عموماً در قالب گروه‌های داوطلب و بدون نیاز به ضامن یا وثیقه به زنان واگذار می‌شود. کاهش فقر، افزایش سرمایه‌های اجتماعی، افزایش پس‌انداز، کارآفرینی، احساس امیدواری نسبت به زندگی و کنترل زنان بر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، از جمله تأثیراتی است که صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در توانمندسازی زنان روستایی داشته است (رابینسون، ۲۰۰۱: ۱۲۶).

در پی موفقیت برنامه‌های تأمین مالی خرد در سطح جهان، طرح‌هایی در این زمینه در ایران نیز اجرا شد (موحدی و علی توکلی، ۱۳۹۶) در ایران، صندوق مشارکت زنان روستایی با بهره‌گیری از تجربه گرامین بانک بنگلادش توسط دفتر امور زنان وزارت جهاد کشاورزی از سال ۱۳۷۶ به بعد طرح و به صورت نمونه در سال ۱۳۷۹ در چهار روستا به صورت آزمایشی به اجرا درآمد و سپس ۱۷ صندوق دیگر در روستاهای استان‌های هرمزگان، چهارمحال و بختیاری، آذربایجان غربی، مازندران، خراسان، در سال ۱۳۸۰ تشکیل شد (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۴).

استان ایلام جزء مناطق محروم کشور است و از این رو تلاش در جهت اثربخشی و گسترش صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در مناطق روستایی استان با توجه به محرومیت این مناطق، اهمیت بیشتری دارد. بر اساس آمار موجود در مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی استان ایلام تا سال ۱۳۹۱ در استان ۱۳ صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در شهرستان‌های

آبدانان، دره شهر، ایلام، ملکشاهی و چرداول تشکیل شده است که در مجموع ۴۶۶ نفر از زنان و دختران روستایی عضو این صندوق‌ها هستند و پنج مورد از این صندوق‌ها به صورت خودجوش تشکیل شده‌اند و از طرف دولت به آن‌ها کمک مالی نشده است. در منطقه مطالعه شده (شهرستان چرداول) نیز یک صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی با حمایت دولت در بهمن ماه ۱۳۸۷ در روستای زنجیره سفلی با ۲۹ نفر عضو تشکیل شد که در حال حاضر تعداد اعضای این صندوق به ۷۰ نفر افزایش یافته و اعضاء تاکنون ۷۱ مورد وام در زمینه‌های امور دامی و زراعی دریافت کرده‌اند.

با وجود اهمیت پژوهش‌های انجام شده، به دلیل شکل‌گیری صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در راستای توانمندسازی زنان و از طرفی دیگر نبود مطالعه‌ای جامع از نقش صندوق‌های اعتبارات خرد در سطح جامعه آماری مطالعه شده، این پژوهش با تأکید بر ابعاد توانمندسازی اقتصادی و هدف کلی بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان چرداول در استان ایلام انجام شده است. در راستای دستیابی به این هدف، اهداف اختصاصی زیر در نظر گرفته شده است:

- ۱- بررسی ویژگی‌های شخصی و حرف‌های پاسخگویان؛
- ۲- بررسی تأثیر مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد از سوی صندوق خرد اعتبارات بر توانمندسازی اقتصادی زنان مطالعه شده؛
- ۳- بررسی تأثیر اولویت‌بخشی به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی از سوی صندوق خرد اعتبارات بر توانمندسازی اقتصادی زنان مطالعه شده؛
- ۴- بررسی تأثیر برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش تخصصی از سوی صندوق خرد اعتبارات بر توانمندسازی اقتصادی زنان مطالعه شده و
- ۵- بررسی تأثیر ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد از سوی صندوق‌های خرد اعتبارات زنان روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان مطالعه شده.

تعیین نخستین دهه سازمان ملل (۱۹۹۷-۲۰۰۶) برای فقرزدایی، نقش اعتبارات خرد در کاهش فقر و توسعه روستایی و توجه به اهداف توسعه هزاره و تعیین سال ۲۰۰۵ به عنوان سال اعتبارات خرد همگی حاکی از اهمیت فراوان اعتبارات خرد در این رابطه است (فائو، ۲۰۰۶: ۸) ساتیاباما (۲۰۱۰)، در مطالعه خود بیان می‌کند، اعتبارات خرد به عنوان راهبردی در فرآیند توسعه به شمار

می‌رود که هدف آن دسترسی زنان و مردان کم درآمد به منابع اعتباری است تا به موجب آن توانایی بهبود اقتصادی و اجتماعی آن‌ها را افزایش دهد. پژوهش‌های انجام شده در کشورهای آلمان، هندوستان، بنگلادش، مصر، قبرس و چند کشور دیگر، نشان می‌دهد که این کشورها علاوه بر داشتن بانک‌های کشاورزی و سایر منابع اعتباری، دارای صندوق‌های اعتباری روستایی نیز هستند و نیازهای اساسی روستائیان به‌ویژه زنان روستایی را برطرف می‌کنند (سلطانوا، ۱۳۸۲: ۲۳).

اعتبارات خرد از جمله مباحث عمده در اقتصاد نئولیبرال است که پس از تغییراتی در نظریه‌های اقتصادی و دیدگاه‌های توسعه به مثابه محرک‌های اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای گرفتار مشکلات تورم و بیکاری فزاینده و توزیع ناعادلانه ثروت و درآمد، کلید حل معما به‌شمار می‌رود و به دنبال شکست‌های اقتصادی و ناکامی در کاهش فقر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، کارگزاری‌ها و سازمان‌های بزرگ اعطاءکننده وام مانند USA ID, ODA_UK و بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول بیش از پیش بنگاه‌های خرد در توسعه را در قالب برنامه محوری سیاست نئولیبرال برای کاهش فقر اتخاذ کردند (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۴: ۲).

از زمان گسترش عرضه اعتبارات به مناطق روستایی تاکنون، دیدگاه‌های بازارگرا، دولت‌گرا و جامعه‌گرا مطرح شده است. وجه اشتراک تمامی آن‌ها این است که عرضه اعتبارات در کاهش فقر خانوارهای روستایی نقش مهمی دارد، اما در روش جامعه‌گرا تشویق مشارکت مردمی و ساختار تصمیم‌گیری غیرمتمرکز از مهم‌ترین ویژگی‌ها به‌شمار می‌آید. در این راستا مطالعات نشان داده است که بین اعتبارات خرد و فقرزدایی همبستگی مثبتی وجود دارد، به طوری که میان اعتبارات خرد و توانمندسازی انسانی (مهارت‌ها، دانش، توانایی انجام کار، بهداشت، استقلال و ابتکار عمل در تصمیم‌گیری)، اقتصادی (میزان درآمد، امنیت اقتصادی، پس‌انداز)، و اجتماعی (شبکه‌ها، گروه‌ها، مراکز عضویت، اعتمادسازی، دسترسی به نهادهای اجتماعی، دوری از خشونت) رابطه‌ای مستقیم وجود دارد (معظمی، ۱۳۸۰: ۳۶). بنابراین، در زمینه اعتبارات خرد رهیافت‌های خرد بسیاری بنا به ماهیت موضوعات پژوهشی اتخاذ شده است که مهم‌ترین آن‌ها «توانمندسازی زنان» است. این رهیافت با تکیه بر تجارب کشورهای جهان سوم شکل گرفت و خواستار قدرت دادن به زنان، نه به معنای برتری یک فرد بر فرد دیگر، بلکه به معنای

افزایش توان آن‌ها برای اتکاء به خود و گسترش حق انتخاب در زندگی است (کتابی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۱)

در ارتباط با موضوع مطالعه شده در این پژوهش؛ مظفری و ضیائی (۱۳۹۶)، در مطالعه‌ای با عنوان بررسی اثرات صندوق اعتبارات مالی خرد بر میزان توانمندسازی مدیریتی زنان روستایی، با استفاده از رگرسیون خطی گزارش دادند، متغیرهای دوره‌های آموزشی، مهارتی، کاربردی؛ حمایت خانواده در انجام امور اشتغال ایجاد شده؛ همسر، سرپرست، خانواده؛ مبلغ وام؛ مشارکت و انجام کارگروهی؛ فاصله روستا تا شهر، شیوه اعطای وام؛ و سطح تحصیلات اعضای صندوق توانایی به میزان ۱/۵۷ درصد، توانایی تبیین متغیر توانمندی مدیریتی زنان روستایی را دارند.

رحمانی و همکاران (۱۳۸۹)، با استفاده از روش‌های کیفی، چگونگی شکل‌گیری صندوق زنان پشت‌رود و اثرات حضور زنان در شبکه‌های خرده وام‌دهی بر توانمندسازی آن‌ها را بررسی کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که با واگذاری اعتبارات خرد به زنان، از مخاطرات مالی خانوارها کاسته شده و با حضور زنان در قالب گروه‌های داوطلب، این شبکه خرده وام‌دهی به صورت مرکزی برای تجمع زنان و تبادل نظرات و عقاید و نیز همدلی آن‌ها درآمده و از این رهگذر، به بهبود شبکه‌های اجتماعی و همسایگی در میان اهالی کمک کرده است.

رحمانی و همکاران (۱۳۸۷)، در پژوهشی با عنوان نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان گزارش دادند، حضور زنان در شبکه‌های واگذاری اعتبارات خرد، بر افزایش توانمندی آن‌ها در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و روانی تأثیر معناداری داشت.

نورائی و سعدی (۱۳۹۳)، در مطالعه موردی صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی راه‌اندازی شده از سوی وزارت جهاد کشاورزی، پوشش و پایداری برنامه‌های اعتبارات خرد در ایران را بررسی کردند. نتایج به دست آمده از تحقیق آن‌ها نشان داد که برنامه اعتبارات خرد سبب اشتغال پایدار شده و به کارایی، اهمیت خاصی داده است و از مهم‌ترین ویژگی این برنامه‌ها، کاهش هزینه‌های بالاسری صندوق‌ها و افزایش دسترسی زنان کم درآمد و سرپرست خانوار به خدمات مالی است. به طوری که ۸۰ درصد از موارد مطالعه شده در گذشته به هیچ نوع وامی دسترسی نداشته‌اند و این وام‌ها سبب کاهش فقر، افزایش درآمد و میزان دارایی زنان روستایی شده است.

حسن‌زاده و قویدل (۱۳۸۴)، چالش‌های تأمین مالی خرد روستایی در ایران و صندوق‌های

قرض‌الحسنه روستایی و گرامین بانک بنگلادش را مقایسه تطبیقی کردند. در این مطالعه، نسبت‌های نفوذپذیری، خودکفایی مالی، ارزش سپرده به وام‌ها، ارزش افزوده به اعتبارات پرداختی و ارزش افزوده به تعداد کارکنان در مؤسسه مذکور مقایسه شده است. مقایسه این صندوق‌ها با بانک یاد شده به صورت یک نهاد مالی موفق نشان داد که صندوق‌های قرض‌الحسنه روستایی در مواردی بسیار ضعیف‌تر از گرامین بانک عمل کرده‌اند و به طور کلی این صندوق‌ها با وجود ماهیت مجددی آن‌ها، نقش کم‌تری در کاهش فقر و توانمندسازی افراد نیازمند داشته‌اند.

کتابی و همکاران (۱۳۸۲)، در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه (مطالعه موردی: اصفهان)» نشان دادند که عواملی مانند افزایش تحصیلات، دسترسی به منابع مالی، بهبود وضع سلامت، برخورداری از حق مالکیت قانونی، رفع تبعیض از بازار کار و حذف باورهای سنتی، از جمله عوامل مؤثر در توانمندسازی زنان است.

رکن‌الدین افتخاری و عینالی (۱۳۸۴)، در پژوهشی نشان دادند که اعتبارات خرد روستایی توانسته است در توسعه اقتصادی روستاییان و به ویژه زنان روستایی به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی توسعه روستایی، در سطح معناداری ۰/۵۰ نقش مهمی ایفا کند.

همراستا با پژوهش‌های برشمرده در داخل کشور در زمینه اثرات منابع اعتباری خرد در توانمندسازی زنان روستایی، مطالعاتی در خارج کشور نیز انجام شده است. ال‌شمی و همکاران (۲۰۱۷)، در مطالعه‌ای با عنوان تأثیر اعتبارات خرد بر توانمندی‌سازی زنان در خصوص رفاه و تصمیم‌گیری گزارش دادند، دسترسی به اعتبارات خرد به‌طور مثبتی بر درآمد ماهیانه زنان تأثیر می‌گذارد. همچنین زنان را در تصمیم‌گیری در خصوص تحرک، هزینه‌های روزانه، مدرسه فرزندان، هزینه‌های درمانی و تصمیم درخواست وام، توانمند می‌کند. کومار و همکاران (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای با عنوان نقش برنامه‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی در بنگلادش گزارش دادند، زنان بعد از دریافت و استفاده از اعتبارات خرد مستقل‌تر شدند و همچنین بیشتر می‌توانند در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند.

سانیانگ و هوانگ (۲۰۰۸)، در مطالعه‌ای اعتبارات خرد و ارتقاء نقش گروه‌های زنان و مشارکت آن‌ها برای کاهش فقر در روستاهای گامبیا را بررسی کردند. نتایج تحقیقات آن‌ها حاکی از آن بود که توانمندسازی و حمایت زنان روستایی با رهیافت اعتبارات خرد، مستلزم

اجرای سیاست‌ها و راهبردهای حمایتی گروه‌های زنان در روستاهاست. اوماشناکار (۲۰۰۶)، در رسالهٔ دکتری خود با عنوان «توانمندسازی زنان: اثر مشارکت در گروه‌های خودهمیار» دربارهٔ مشارکت زنان در گروه‌های همیار (عضویت در شبکه‌های خرده‌وام‌دهی) مبنای نظری و تجربی را بررسی و نتایج پژوهش‌های تجربی پژوهشگران و شاخص‌های توانمندسازی آن‌ها را به صورت کسب درآمد، ایجاد اشتغال، افزایش خوداشتغالی، عزت نفس، افزایش سطح بهداشت و کاهش فقر در میان زنان بیان کرده است. ماسون و اسمیت (۲۰۰۳)، در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان در سطح اجتماعات»، با بررسی ۵۶ اجتماع در پاکستان، هند، مالزی، تایلند و فیلیپین و با تأکید بر نقش هنجارهای اجتماعی به عنوان عاملی بسیار مهم در تعیین سطح توانمندی اجتماعی، به این نتیجه رسیدند که توانمندسازی از طریق اجتماع، از توانمندسازی در خانواده و به طور فردی به مراتب مؤثرتر است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر نحوهٔ جمع‌آوری داده‌ها از نوع توصیفی - همبستگی است. روش انجام آن علی-همبستگی که از طریق پیمایش انجام شد. جامعه آماری پژوهش را کلیهٔ زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد شهرستان چرداول در استان ایلام تشکیل می‌دادند ($N=70$) که با توجه به کم بودن تعداد نمونه آماری در این پژوهش از روش سرشماری استفاده شد و کل جامعه آماری به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند ($N=70$) در این پژوهش از پرسشنامه برای گردآوری داده‌ها استفاده شد که از شش بخش اصلی، بخش اول سؤالات مربوط به «ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان (۶ سؤال باز و بسته)»، بخش دوم «بررسی تأثیرات مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد (۱۰ گویه)»، بخش سوم، «بررسی تأثیرات ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد (۷ گویه)»، بخش چهارم، «بررسی تأثیرات اولویت‌بخشی به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد (۸ گویه)»، بخش پنجم، «بررسی تأثیرات کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش تخصصی در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت

از خیلی کم تا خیلی زیاد (۱۰ گویه))، و بخش ششم، «توانمندی اقتصادی در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد (۸ گویه)» تشکیل شده است. روایی محتوایی (ظاهری) پرسشنامه با استفاده از نظرات جمعی اساتید و کارشناسان ترویج و آموزش کشاورزی استان تأیید شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون مقدماتی، تعداد ۳۰ نسخه پرسشنامه توسط زنان عضو صندوق اعتبارخرد روستایی بهمن‌آباد بخش چوار (خارج از نمونه) تکمیل شد و مقدار آلفای کرونباخ برای قسمت‌های مختلف پرسشنامه ($\alpha > 0.70$) به دست آمد، که این میزان ضریب پایایی، پذیرفتنی است. برای پردازش داده‌ها از نرم افزار SPSSwin18 استفاده و تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام شد.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان: میانگین سنی زنان روستایی مطالعه شده حدود ۳۶ سال است. نتایج حاکی از آن است که تعداد افراد خانوار اکثریت پاسخگویان با فراوانی ۴۵ نفر (۶۴/۳ درصد) در گروه ۵ تا ۷ نفر قرار داشتند. از لحاظ میزان تحصیلات، بیشترین فراوانی ۲۰ نفر (۲۸/۵۷ درصد) مربوط به سطح تحصیلات دیپلم بودند. میانگین تجربه کار کشاورزی پاسخگویان ۱۰ سال بود. سابقه عضویت در صندوق اکثریت پاسخگویان ۳۳ نفر (۴۷/۱۴ درصد) ۳ - ۴ سال سابقه است، میانگین درآمد ماهیانه خانوار پاسخگویان ۴۵۰۰۰۰ تومان بود (جدول ۱).

جدول ۱: توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان (n=۷۰)

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار معیار معیار	کمینه	بیشینه
سن (سال)	۲۴-۳۰	۱۷	۲۴/۲				
	۳۱-۳۶	۱۴	۲۰				
	۳۷-۴۲	۲۰	۲۸/۵				
	۴۳-۴۸	۹	۱۲/۸	۳۶/۷	۳/۷۲	۲۰	۶۷
	۴۹-۵۴	۷	۱۰				
	۵۵-۶۰	۳	۴/۵				
	جمع	۷۰	۱۰۰				
تعداد اعضای خانوار (نفر)	۲-۴	۱۵	۲۱/۴				
	۵-۷	۴۵	۶۴/۳	۵/۳۱	۱/۴۳	۲	۱۰
	۸ و بیشتر	۱۰	۱۴/۳				
	جمع	۷۰	۱۰۰				
	بی سواد	۳	۴/۲۹				
	خواندن و نوشتن	۸	۱۱۱۱/۴۳				
سطح تحصیلات	راهنمایی	۵	۷/۱۴				
	دیپلم	۲۰	۲۸/۵۷				
	فوق دیپلم	۱۵	۲۱/۴۳				
	لیسانس	۱۲	۱۷/۱۴				
	فوق لیسانس	۷	۱۰				
	جمع	۷۰	۱۰۰				
تجربه کار کشاورزی (سال)	۱-۱۰	۳۹	۵۵/۷۲				
	۱۱-۲۰	۱۸	۲۵/۷۱	۱۰/۱۱	۷/۳۱	۱	۳۲
	۲۰ و بیشتر	۱۳	۱۸/۵۷				
	جمع	۷۰	۱۰۰				
	۱-۲	۱۵	۲۱/۴۳				
	۳-۴	۳۳	۴۷/۴۲/۱۴	۴/۱۱	۳/۲۲	۱	۵
سابقه عضویت در صندوق (سال)	۵ و بیشتر	۲۲	۳۱/۴۳				
	جمع	۷۰	۱۰۰				
	۳۰۰-۴۰۰ هزار	۱۱	۱۵/۷۲				
	۴۰۱-۵۰۰ هزار	۱۹	۲۷/۱۴				
	۵۰۱-۶۰۰ هزار	۱۵	۲۱/۴۳				
	۶۰۱-۷۰۰ هزار	۷	۱۰	۴۵۰	۱۲/۴۲	۳۱۵	۹۸۰
میزان درآمد ماهیانه (هزار تومان)	۷۰۱-۸۰۰ هزار	۱۰	۱۴/۲۸				
	۸۰۱ هزار و بیشتر	۸	۱۱/۴۳				
	جمع	۷۰	۱۰۰				

دیدگاه پاسخگویان نسبت به مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد صندوق اعتبارات خرد روستایی: یافته‌های پژوهش در رابطه با رتبه‌بندی مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد صندوق اعتبارات خرد از دیدگاه زنان عضو حاکی از آن است که گویه‌های «آگاهسازی زنان از توانایی‌های بالقوه خود برای مشاغل مختلف»، «فراهم کردن زمینه‌هایی برای ایجاد مشاغل کوچک» و «ارتقاء کیفیت تولیدات اعضا»، به ترتیب با ضرایب تغییرات ۰/۲۱۷، ۰/۲۲۱ و ۰/۲۲۸ رتبه‌های اول تا سوم را کسب کردند. به نظر می‌رسد با وجود این که برنامه‌های مشاوره‌ای صندوق اعتبارات خرد در آگاه‌سازی زنان از توانایی‌های بالقوه موفق بوده است، اما در ایجاد و افزایش توان کار گروهی بین زنان عضو صندوق توفیق کمتری داشته است. میانگین کل نشان از این دارد که میانگین رتبه‌های مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد صندوق برای زنان روستایی در حد زیاد است. بدین معنی که این زنان نظر مثبت نسبت به کارکرد اجتماعی این صندوق‌ها دارند (جدول ۲).

جدول ۲: رتبه‌بندی گویه‌های مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد (n=۷۰)

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف- معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۰/۲۱۷	۱/۰۶	۴/۸۷	آگاه‌سازی زنان از توانایی‌های بالقوه خود برای مشاغل مختلف
۲	۰/۲۲۱	۰/۹۰۷	۴/۱۰	فراهم نمودن زمینه‌هایی برای ایجاد مشاغل کوچک
۳	۰/۲۲۸	۰/۹۴۰	۴/۱۲	ارتقاء کیفیت تولیدات اعضا
۴	۰/۲۳۰	۰/۹۵۱	۴/۱۳	افزایش آگاهی و مهارت‌های اجتماعی
۵	۰/۲۳۳	۰/۹۶۷	۴/۱۵	ارائه مشورت شغلی و حرفه‌ای برای عرضه محصولات تولیدی به بازار
۶	۰/۲۳۵	۰/۹۸۰	۴/۱۶	افزایش توان مسئولیت‌پذیری زنان عضو صندوق
۷	۰/۲۴۱	۱/۰۳	۴/۲۷	ایجاد حس اعتماد به نفس در مورد توانایی انجام کار
۸	۰/۲۶۸	۰/۹۰۱	۳/۳۵	افزایش توان کار گروهی بین زنان عضو صندوق
۹	۰/۲۸۰	۱	۳/۵۶	بهبود منزلت اجتماعی زنان عضو در جامعه روستایی
۱۰	۰/۲۹۱	۱/۰۱	۳/۴۶	ایجاد روحیه کار گروهی و تعهد بیشتر زنان عضو به قبول مسئولیت
-	-	۰/۹۷	۴/۰۱	میانگین کل

*مقیاس: ۱= خیلی کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= خیلی زیاد

دیدگاه پاسخگویان نسبت به مشارکت فعال زنان در طرح‌های صندوق اعتبارات خرد روستایی: مشارکت فعال زنان در طرح‌های صندوق اعتبارات خرد روستایی در قالب هشت گویه در جدول ۳ ارائه شده است. مطابق با یافته‌های این جدول، میانگین تمامی گویه‌ها و نیز میانگین کل بیش از حد متوسط است. این میانگین حکایت از این دارد که مشارکت زنان روستایی مورد مطالعه در صندوق‌های اعتباری در حد متوسط به بالا (نزدیک به زیاد) است. مقایسه گویه‌های مختلف، «کاهش تصدیگری دولت در طرح‌های خودکفایی روستایی»، رتبه نخست و «فراهم نمودن منابع جهت مشارکت فعال زنان در طرح خودکفایی» پایین‌ترین رتبه را کسب کردند. همان‌گونه که از نتایج بر می‌آید، «کاهش تصدیگری دولت» به‌عنوان اولویت نخست در افزایش مشارکت فعال زنان در طرح‌های صندوق اعتبارات خرد روستایی است.

جدول ۳: رتبه‌بندی گویه‌های مشارکت فعال زنان روستایی عضو (n=70)

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف- معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۰/۲۸۸	۱/۱۰۹	۳/۸۵	کاهش تصدیگری دولت در طرح‌های خودکفایی روستایی
۲	۰/۲۹۲	۱/۱۰۷	۳/۷۹	کاهش جوّ سنتی و بازدارنده اجتماعی فعالیت زنان عضو صندوق
۳	۰/۲۹۵	۱/۱۳۳	۳/۸۳	کاهش جوّ سنتی و بازدارنده فرهنگی فعالیت زنان عضو صندوق
۴	۰/۲۹۷	۱/۰۸۶	۳/۶۵	فرهنگ‌سازی جهت اجرای طرح خودکفایی با مشارکت فعال زنان
۵	۰/۳۰۷	۱/۱۴۴	۳/۷۲	افزایش مشارکت‌های مالی زنان عضو صندوق
۶	۰/۳۱۰	۱/۱۷۳	۳/۷۸	بسترسازی اجتماعی جهت اجرای طرح خودکفایی با مشارکت زنان
۷	۰/۳۱۷	۱/۱۵۸	۳/۶۵	افزایش مشارکت‌های فکری زنان عضو صندوق
۸	۰/۳۴۵	۱/۲۱۸	۳/۵۳	فراهم‌نمودن منابع جهت مشارکت فعال زنان در طرح خودکفایی
-	-	۱/۱۴۱	۳/۷۲	میانگین کل

*مقیاس: ۱=خیلی کم ۲=کم ۳=متوسط ۴=زیاد ۵=خیلی زیاد

دیدگاه پاسخگویان نسبت به برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش تخصصی صندوق اعتبارات خرد روستایی: یافته‌های پژوهش در رابطه با رتبه‌بندی برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش تخصصی صندوق اعتبارات خرد روستایی از دیدگاه زنان عضو جدول (۴) حاکی از آن است که گویه‌های «ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (قارچ خوراکی و...)»، «افزایش بهره‌وری شغلی اعضا» و «آشنایی با میزان سرمایه مورد نیاز برای راه‌اندازی کسب و کار» به ترتیب با ضرایب تغییرات ۰/۲۴۷، ۰/۲۶۶ و ۰/۲۶۷ رتبه‌های اول تا سوم کسب کردند. به نظر می‌رسد کلاس‌های آموزشی از سوی صندوق اعتبارات خرد در زمینه آشنایی اعضا با بازاریابی محصولات تولیدی در سطح کمتری برگزار شده است. این در حالی است که میانگین کل در حد متوسط به بالا است.

جدول ۴: رتبه‌بندی گویه‌های برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش تخصصی (n=۷۰)

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۰/۲۴۷	۰/۹۱۰	۳/۶۷	ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (قارچ خوراکی و...)
۲	۰/۲۶۶	۱/۰۰۷	۳/۷۸	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
۳	۰/۲۶۷	۱/۰۱۰	۳/۷۸	آشنایی با میزان سرمایه مورد نیاز برای راه‌اندازی کسب و کار
۴	۰/۲۶۹	۱/۰۰۱	۳/۷۲	ارتقاء مهارت‌های زنان تولیدکننده یا شاغل عضو صندوق
۵	۰/۲۷۶	۱/۰۱۱	۳/۶۵	آشناسازی اعضا با مشاغل و حرفه‌های متنوع
۶	۰/۲۸۱	۰/۹۸۳	۳/۴۹	افزایش میزان تولیدات اعضا
۷	۰/۲۸۵	۱/۰۰۸	۳/۵۳	ارتقاء سطح آموزش‌های علمی و عملی زنان عضو صندوق
۸	۰/۲۸۸	۰/۹۸۹	۳/۴۳	آشنایی با بازار فروش محصولات
۹	۰/۲۹۴	۰/۹۸۷	۳/۳۵	برگزاری دوره‌های آموزشی، ترویجی برای زنان عضو صندوق
-	-	۰/۹۸۹	۳/۶۰	میانگین کل

*مقیاس: ۱=خیلی کم ۲=کم ۳=متوسط ۴=زیاد ۵=خیلی زیاد

دیدگاه پاسخگویان نسبت به ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد صندوق اعتبارات خرد روستایی: در این پژوهش موضوع ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد توسط صندوق اعتبارات خرد روستایی با استفاده از ۷ گویه بررسی شده است. بر طبق یافته‌ها گویه «ایجاد گرایش به فعالیت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری اقتصادی بین اعضاء»، کمک به توسعه شغلی اعضاء شاغل» و «تثبیت مشاغل قبلی اعضاء شاغل و ایجاد شغل جدید برای اعضاء فاقد شغل» به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۲۲۱، ۰/۲۲۸ و ۰/۲۳۰ در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفتند. میانگین کل برای این بخش تقریباً در حد زیاد است که نشان از این دارد صندوق‌ها در مجموع نقش مثبتی در ایجاد کارکردهای اقتصادی برای زنان عضو داشته است (جدول ۵).

جدول ۵: رتبه‌بندی گویه‌های ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد (n=۷۰)

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۰/۲۲۱	۰/۹۰۷	۴/۱۰	ایجاد گرایش به فعالیت تولیدی و سرمایه‌گذاری اقتصادی بین اعضاء
۲	۰/۲۲۸	۰/۹۴۰	۴/۱۲	کمک به توسعه شغلی اعضاء شاغل
۳	۰/۲۳۰	۰/۹۵۱	۴/۱۳	تثبیت مشاغل قبلی اعضاء شاغل
۴	۰/۲۳۱	۱/۰۰	۴/۳۲	ایجاد شغل جدید برای اعضاء فاقد شغل
۵	۰/۲۳۷	۰/۹۲۱	۳/۸۷	کاهش تدریجی نابرابری جنسیتی در درآمد
۶	۰/۲۶۳	۰/۹۱۰	۳/۴۶	کمک به تأمین رفاه نسبی خانواده توسط زنان عضو
۷	۰/۲۸۵	۱/۰۱	۳/۵۴	انجام فعالیت‌های درآمدزای گروهی
-	-	۰/۹۵	۳/۹۳	میانگین کل

*مقیاس: ۱=خیلی کم ۲=کم ۳=متوسط ۴=زیاد ۵=خیلی زیاد

توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد: به منظور سنجش میزان توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق اعتبارات خرد روستایی، از ۸ گویه در قالب طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد مطابق جدول ۶ استفاده شد. نتایج نشان داد که میزان توانمندی اقتصادی کلی پاسخگویان در حد متوسط است. بر طبق یافته‌ها، گویه «درآمد ناشی از فعالیت‌های صندوق در حل مشکلات مالی من تأثیرگذار است»، «در اثر فعالیت‌های صندوق

از موقعیت اقتصادی خود در خانواده راضی هستم» و «میزان پس‌انداز من در خانواده افزایش یافته است» به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۲۳۲، ۰/۲۹۵ و ۰/۲۹۸ در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند (جدول ۶).

جدول ۶: توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد (n=۷۰)

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه
۱	۰/۲۳۲	۰/۹۰	۳/۸۷	درآمد ناشی از فعالیت‌های صندوق در حل مشکلات مالی من تأثیرگذار است
۲	۰/۲۹۵	۰/۹۵	۳/۲۲	در اثر فعالیت‌های صندوق از موقعیت اقتصادی‌ام در خانواده راضیم
۳	۰/۲۹۸	۱/۰۱	۳/۳۸	میزان پس‌انداز من در خانواده افزایش یافته است
۴	۰/۳۰۳	۰/۹۸	۳/۲۳	میزان کنترل من بر هزینه‌های خانواده افزایش پیدا کرده است
۵	۰/۳۱۷	۱/۰۶	۳/۳۴	درآمد ناشی از فعالیت‌های صندوق برای راه‌اندازی کسب و کار جدید مناسب است
۶	۰/۳۹۱	۰/۹۶	۲/۴۵	قدرت تصمیم‌گیری در امور اقتصادی خانواده افزایش پیدا کرده است
۷	۰/۴۲۰	۰/۹۸	۲/۳۳	قدرت ریسک‌پذیری من در فعالیت‌های اقتصادی افزایش یافته است
۸	۰/۴۲۱	۰/۹۴	۲/۲۳	فعالیت‌های ناشی از صندوق در افزایش آگاهی من از اصول بازاریابی مؤثر است
-	-	۰/۹۷	۳	میانگین کل

* مقیاس: ۱=خیلی کم ۲=کم ۳=متوسط ۴=زیاد ۵=خیلی زیاد

همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد: نتایج حاصل از آزمون همبستگی بین متغیرهای تحقیق حاضر نشان داد که بین متغیرهای «میزان درآمد ماهانه خانوار»، «برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی»، «اولویت‌بخشی به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی»،

«مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد و «ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد» با متغیر وابسته میزان «توانمندی اقتصادی زنان روستایی» عضو صندوق اعتبارات خرد، رابطه مثبت و معنادار در سطح یک درصد خطا وجود دارد (جدول ۷).

جدول ۷: رابطه میان متغیرهای تحقیق با میزان توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق (n=۷۰)

متغیر دوم: میزان توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق	ضریب همبستگی (r)	متغیر اول	سطوح معناداری: P-
مقدار معناداری (value)			
۰/۲۱۸	۰/۰۷۳	سن	۱
۰/۸۹۳	۰/۰۴۳	تعداد اعضای خانوار	۲
۰/۵۴۹	۰/۰۴۱	سطح تحصیلات	۳
۰/۳۱۱	۰/۶۷۶	تجربه کار کشاورزی	۴
۰/۶۸۱	۰/۳۴۵	سابقه عضویت در صندوق زنان	۵
۰/۶۷۵	۰/۰۴۴	تعداد افراد شاغل در خانواده	۶
۰/۰۰۳	۰/۴۱۹**	میزان درآمد ماهانه خانوار	۷
۰/۰۰۰	۰/۳۴۱**	برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی	۸
۰/۰۰۵	۰/۲۶۸**	اولویت‌بخشی به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی	۱۰
۰/۰۰۲	۰/۴۳۲**	مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد	۱۱
۰/۰۰۰	۰/۴۵۲**	ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد	۱۳

سطوح معناداری: $p \leq 0/05$ ** $p \leq 0/01$

بررسی تأثیر متغیرهای مورد مطالعه بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی: در این تحقیق، برای اندازه‌گیری تأثیر جمعی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد از تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد که در نهایت این تحلیل تا سه گام پیش رفت. در گام اول متغیر «ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق اعتبارات خرد» وارد تحلیل شده و توانسته به تنهایی ۳۴ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین کرد. در گام دوم، متغیر

«برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی» وارد مطالعه شد، این متغیر به همراه متغیر قبلی ۳۵ درصد تغییرات را تبیین کرده است. در مرحله سوم «مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد» وارد معادله شده است. این متغیر به همراه دو متغیر قبلی ۴۹ درصد تغییرات را تبیین کرده است. این سه متغیر در مجموع ۴۹/۳ درصد از تغییرات مربوط به توانمندسازی اقتصادی را تبیین می‌کنند (جدول ۸).

جدول ۸: نتایج تحلیل رگرسیون در زمینه تأثیر متغیرهای مستقل بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی

گام	نام متغیر	ضریب رگرسیون (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده	F محاسبه شده
۱	ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق اعتبارات خرد	۰/۴۵۲	۰/۳۴۵	۰/۳۲۴	۲۳/۶۷۷**
۲	برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی توسط صندوق اعتبارات خرد	۰/۵۶۷	۰/۳۵۶	۰/۳۴۲	۱۴/۳۷۰**
۳	مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع-سازی درآمد	۰/۶۷۵	۰/۴۹۳	۰/۴۰۵	۱۳/۵۶۹**

سطوح معناداری: $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$ *

در جدول (۹)، متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیونی، هسته اصلی تحلیل رگرسیونی آمده است. آزمون t مربوط به ضرایب رگرسیون نیز در این جدول نشان می‌دهد که این ضرایب معنادار بوده و در برآورد مقدار Δ مؤثر هستند.

جدول ۹: ضرایب استاندارد شده و استاندارد نشده توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی عضو

سطح معناداری (P-value)	t	خطای معیار	B	متغیرهای پیش‌بین
۰/۰۰۰	۹/۴۲۸**	-	۱/۳۴۴	عدد ثابت (عرض از مبدأ) ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق اعتبارات خرد (x _۱)
۰/۰۰۱	۴/۲۳۱**	۰/۳۲۵	۰/۴۱۰	برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی توسط صندوق اعتبارات خرد (x _۲)
۰/۰۰۵	۳/۵۴۳**	۰/۲۵۴	۰/۴۲۱	مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع-سازي درآمد (x _۳)
۰/۰۰۰	۳/۲۷۳**	۰/۲۲۱	۰/۴۷۹	

سطوح معناداری: ۰/۰۱ ≤ p ≤ ۰/۰۵**

با توجه به یافته‌های حاصله، معادله خطی حاصل از تحلیل رگرسیون گام به گام به شکل زیر است:

$$Y' = \text{Constant} + a(x_1) + b(x_2) + c(x_3)$$

میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد = Y'

متغیرهای معادله = x₁, x₂, x₃

ضرایب متغیرهای معادله = a, b, c

عدد ثابت = Constant

$$Y' = 1/344 + 0/410(x_1) + 0/421(x_2) + 0/479(x_3)$$

اما داورى درباره سهم و نقش هر یک از متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته را باید به

مقادیر بتا واگذار کرد. بدین ترتیب، معادله رگرسیونی استاندارد شده عبارتست از:

$$Y' = 0/325(x_1) + 0/254(x_2) + 0/221(x_3)$$

بحث و نتیجه‌گیری

روند توسعه اقتصادی یک کشور از طریق منابع انسانی آن تأمین می‌شود. با توجه به اینکه زنان نیمی از منابع انسانی به‌شمار می‌آیند، موضوع و هدف هر نوع توسعه‌ای بوده و عامل پیشبرد اهداف توسعه اقتصادی - اجتماعی هستند. لذا امروزه مشارکت زنان از جمله ابزارهای اساسی توسعه است. یکی از اصلی‌ترین زمینه‌های مشارکت زنان در جامعه روستایی ایجاد کسب و کارهای کوچک و ورود به عرصه کارآفرینی یا خوداشتغالی است. در این میان، صندوق‌های اعتبارات خرد نقش به‌سزایی در تحقق این مهم دارند. نظام اعتبارات خرد از جمله راه‌کارهای مطرح شده طی چند دهه اخیر است که با هدف تسریع فرآیند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیاد مالی و پس‌انداز در مناطق روستایی و در نهایت توانمندسازی زنان روستایی شکل گرفته است (نامجویان شیرازی، ۱۳۹۳)، بر اساس نتایج تحقیق، میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد در حد متوسط است. این بخش از نتایج با یافته‌های پژوهش رکن‌الدین‌افتخاری و عینالی (۱۳۸۴)، همسو است. هر چند که به نظر می‌رسد فعالیت‌های ناشی از صندوق در حل مشکلات مالی و افزایش میزان پس‌انداز زنان عضو موفق عمل کرده‌اند. ولی، در افزایش قدرت ریسک‌پذیری و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی اعضاء توفیق کم‌تری داشته‌اند. شاید دلیل این امر را بتوان در ساختار سنتی جامعه مورد مطالعه و تسلط مردان بر اتخاذ تصمیمات اقتصادی خانواده توجیه کرد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود صندوق ضمن حمایت‌های مالی از اعضاء با برگزاری دوره‌های آموزشی در جهت ارتقای روحیه ریسک‌پذیری و فرهنگ‌سازی تدریجی، زمینه توسعه فعالیت‌های اقتصادی و به تبع آن توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق را فراهم کند.

در خصوص برنامه‌های مشاوره‌ای، به باور اعضاء، برنامه‌های مشاوره‌ای اجتماعی - شغلی صندوق در آگاه‌سازی اعضاء از توانایی‌های بالقوه خود عملکرد موفقی داشته، اما در ایجاد و افزایش توان کارگروهی و ایجاد روحیه تعاون گونه بین زنان عضو توفیق کم‌تری داشته است. در مطالعه اسمیت و ماسون (۲۰۰۳)، نیز آگاهی زنان از ظرفیت‌ها و توانایی‌های بالقوه یکی از مهم‌ترین پیامدهای شکل‌گیری صندوق‌های اعتبارات خرد روستایی معرفی شده است. این در حالی است که کار تیمی و بهره‌مندی از مزایای ایجاد شبکه و کارگروهی برای تبادل نظر و تجارب باید جزئی از کارکردهای مشاوره‌ای صندوق اعتبارات خرد روستایی باشد. در این

رابطه، پیشنهاد می‌شود در قالب برنامه‌های مشاوره‌ای صندوق، با برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی، اعضاء با اهمیت انجام کار گروهی برای دستیابی سریع‌تر به هدف صندوق‌ها (توانمندسازی) آشنا شوند.

بر اساس بخش دیگری از نتایج، در میان متغیرهای مختلف، پنج متغیر میزان درآمد ماهیانه خانوار، برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی (مظفری و ضیایی، ۱۳۹۶)، میزان اولویت به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی، مشاوره‌های اجتماعی-شغلی و تنوع‌سازی درآمد و ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد دارای همبستگی مثبت و معناداری با میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد بودند. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های سانینگ و هویانگ (۲۰۰۸)، اوماشناکار (۲۰۰۶) و نجفی و یعقوبی (۱۳۸۴) همسو هستند. از میان این پنج متغیر سه متغیر ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد، برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی و مشاوره‌های اجتماعی، شغلی و تنوع‌سازی درآمد به تنهایی قادر به تبیین ۴۹/۳ درصد از واریانس متغیر توانمندی اقتصادی زنان روستایی، هستند. بر این اساس، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود.

-با توجه به معنادار بودن رابطه بین توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق با متغیر برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی و آموزش‌های تخصصی توسط صندوق اعتبارات خرد، برگزاری کلاس‌های حرفه‌آموزی متناسب با نیازهای آموزشی زنان عضو و کاربردی کردن آموزش‌های تخصصی پیشنهاد می‌شود.

-بین توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق با متغیر اولویت‌بخشی به مشارکت فعال زنان در طرح‌های خودکفایی توسط صندوق اعتبارات خرد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این بخش از نتایج با یافته‌های مطالعه نجفی و یعقوبی (۱۳۸۴) مطابقت دارد. از اینرو مشارکت فعال و تاثیرگذار هرچه بیشتر زنان در طرح‌های خودکفایی و استفاده از نظرات و ایده‌های آن‌ها در راستای بهبود این طرح‌ها در این پژوهش پیشنهاد شده است.

-با توجه به معنادار بودن رابطه بین توانمندی اقتصادی زنان عضو صندوق با متغیر میزان ایجاد اشتغال و فرصت‌های کسب درآمد برای زنان روستایی توسط صندوق اعتبارات خرد، پیشنهاد می‌شود با شناسایی ظرفیت‌ها و توانایی‌های زنان منطقه مطالعه‌شده (کشاورزی، دامداری و صنایع دستی) و ایجاد فرصت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در دارایی‌های فیزیکی،

مالی و انسانی و همچنین ایجاد زمینه و بستر لازم از طریق فرهنگ‌سازی برای مشارکت آن‌ها در عرصه‌های تولیدی و فعالیت‌های اقتصادی، زمینه افزایش درآمد و دارایی‌های این زنان روستایی فراهم شود. بدیهی است که این مشارکت به بهبود کیفیت زندگی آن‌ها و در نتیجه توسعه همه جانبه روستایی منجر می‌شود.

منابع

- ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۴). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی و ایجاد اشتغال زندانیان آزاد شده. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد روستایی و فقرزدایی بانک کشاورزی، مرکز تحقیقات اقتصادی.
- پاملا، ابوت و کلر، والاس (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی زنان. برگردان: منیژه نجم عراقی، چاپ ۴. تهران: نی.
- حسن‌زاده، علی و قویدل، صالح (۱۳۸۴). چالش‌های تأمین مالی خرد روستایی در ایران: مقایسه‌ی تطبیقی صندوق‌های قرض‌الحسنه روستایی و گرامین بانک بنگلادش. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۳(۴۹): ۱۶۹-۱۴۱.
- حیدرزاده، زهرا (۱۳۷۶). موانع مشارکت اجتماعی زنان با تأکید بر جوامع روستایی. خلاصه گزارش گروهی مطالعاتی گردهمایی زنان، مشارکت و کشاورزی ۱۴۰۰، جلد اول، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۹۸-۱.
- رحمانی، مریم، رفیع‌پورگاوانی، سعی‌د، زندرضوی، سیامک، ادیبی، مهدی و ربانی، علی (۱۳۸۹). اثر اعتبارات خرد بر مدیریت بحران: مطالعه موردی صندوق اعتبارات خرد زنان روستای پشت‌رود بم. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۳(۳): ۸۳-۵۱.
- رحمانی، مریم، زندرضوی، سیامک، ربانی، علی و ادیبی، مهدی (۱۳۸۷). نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان: مطالعه موردی روستای پشت‌رود بم. مطالعات زنان، ۶(۳): ۱۳۲-۱۰۵.
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا و عینالی. جمشید (۱۳۸۴). ارزیابی اعتبارات خرد بانک کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی (مطالعه موردی شهرستان خداآبند). فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی، ۹(۴۳): ۲۰۲-۱۷۹.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۶). زن و توسعه. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- زنجانی‌زاده، هما (۱۳۸۶). مشارکت سیاسی زنان و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، چالش‌های

- نوبن. علوم اجتماعی، ۹ (۱۹): ۸۹-۱۰۶.
- سلطانوا، خدیجه (۱۳۸۲). برنامه اعتبارات خرد در سازمان غیردولتی الگا تجربه قرقیزستان. تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت ترویج، دفتر امور زنان، صص ۱-۷۴.
- شاهرخی ساردو، صالح و کرمی، آیت‌اله (۱۳۹۵). تحلیل مؤلفه‌های پیش برنده مشارکت و تأثیر آنها بر عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان جیرفت). مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، ۱۴ (۲): ۱۸۵-۲۱۲.
- صالحی، مجتبی، رحیمیان، مهدی و غلام رضایی، سعید (۱۳۹۶). تحلیل چالش‌های صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در استان لرستان. فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۰ (۲): ۵۷-۶۸.
- کتابی، محمود، یزدخواستی، بهجت و فرخی راستابی، زهرا (۱۳۸۶). توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه. پژوهش زنان، ۱ (۳): ۵-۳۰.
- معظمی، میترا (۱۳۸۰). راهنمای آموزشی طراحی برنامه‌های مالی خرد. وزارت جهاد کشاورزی، دفتر امور زنان روستایی، صص ۱-۶۶.
- مظفری، محمدمهدی و ضیائی، محمدصادق (۱۳۹۶). بررسی اثرات صندوق اعتبارات مالی خرد بر میزان توانمندسازی مدیریتی زنان روستایی (مطالعه موردی: منطقه الموت). فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، ۶ (۲۴): ۲۳۱-۲۴۹.
- موحدی، رضا و علی توکلی، فاطمه (۱۳۹۶). تحلیل موانع تجمیع سرمایه‌های خرد زنان در تعاونی‌های زنان روستایی شهرستان جیرفت. مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، ۱۵ (۱): ۹۹-۱۳۳.
- نجفی، بهالدین و یعقوبی، وحید (۱۳۸۴). تأمین مالی خرد، راه‌کارهای نوین برای کاهش فقر در جوامع روستایی. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۳ (۴۹): ۱-۲۶.
- نامجویان شیرازی، زهرا (۱۳۹۳). قابلیت صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در توسعه کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک. نشریه کارآفرینی در کشاورزی، ۱ (۳): ۶۵-۸۲.
- نورائی، منصوره و سعدی، حشمت‌اله (۱۳۹۳). صندوق‌های اعتبارات خرد و توانمندی زنان

روستایی، اولین همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی، صص ۱۸-۱.
وزارت جهاد کشاورزی. (۱۳۸۴). آمار و اطلاعات کشاورزی. وزارت جهاد کشاورزی.

- Al-shami, S.S.A., Razali, R.M. and Rashid, N. (2017). The Effect of Microcredit on Women Empowerment in Welfare and Decisions Making in Malaysia. Available at: <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1632-2>.
- Azkiya, M. and Imani, A. (2005). The role of micro-credit in empowerment and employment of released prisoners. *Conference of Rural Micro-Credit and Poverty Reduction, Agricultural Bank, Economic Research Center*(Text in Persian).
- FAO. (2006). Rural development through diversification of Jobs and incomes, focus on gender-responsive micro finance. *Report of the 19 the Expert Meeting on Gender and Rural Development*. Available at: http://www.fao.org/tempref/GI/Reserved/FTP_FaoSeur/New%20REU/resource/more/wpw/wpw_19_4.pdf.
- Hasanzadeh, A. and Ghavidel, S. (2005). Rural Micro-finance Challenges in Iran: A Comparative Comparison of Rural Borrowings and Grameen Bank of Bangladesh. *Agricultural Economics and Development*, 13(49): 141-169(Text in Persian).
- Heidarzadeh, Z. (1997). *Barriers to women's social participation with an emphasis on rural communities*. Meeting women, participation and Agriculture 1400, 1 Vol. Agricultural Planning, Economic and Rural Development Research Institute: 1-98(Text in Persian).
- Ketabi, M., Yazd Khasti, B. and Farokhi Rastae, Z. (2003). Empowering Women to Participate in Development. *Quarterly Woman in Development and Politics (Women's Research)*, 1(7): 5-30. (In Persian).
- Kumar, D., Hossain, A. and Gope, M.C. (2013). Role of Micro Credit Program in Empowering Rural Women in Bangladesh: A Study on Grameen Bank Bangladesh Limited. *Asian Business Review*, 3(4): 114-120.
- Mason, K. O. and Smith, H. (2003). Women's empowerment and social context: Results from five Asian Countries. Available at: <http://swaf.pop.upenn.edu/sites/www.pop.upenn.edu/files/WomensEmpowerment2Jan2003.pdf>.
- Ministry of Agriculture-Jihad. (2005). *Agriculture Statistics*. Ministry of Agriculture-Jihad(Text in Persian).
- Moazami, M. (2001). *Educational micro-finance program guide*. Ministry of Agriculture-Jihad, Office of Rural Women's Affairs(Text in Persian).
- Movahedi, R. and Alitavakkoli, F. (2017). Analyzing the obstacles of mobilization micro-finance (MF) of women in rural women's cooperatives in Jiroft County.

- Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 15(1): 99-133(Text in Persian).
- Mozaffari, M.M. and Ziaee, M.S. (2017). A Survey of the Effects of Micro-financed Credit Fund on the Rural Women's Managerial Empowerment (Case Study: Alamout Region). *Journal Management System*, 6(24): 231-250(Text in Persian).
- Najafi, B. and Yaghobi, V. (2005). Microfinance: New Strategies for Reducing Poverty in Rural Communities. *Agricultural Economics and Development*, 13(49): 1-26(Text in Persian).
- Namjouyan Shirazi, Z. (2015). The role of micro-credit funds for promoting developing entrepreneurship and small businesses for rural women. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 1(3): 65-82.
- Noraee, M. and Saadi, H. (2014). Microfinance funds and rural women's empowerment. *First National Women's Congress and Sustainable Rural Development*(Text in Persian).
- Pamela, A. and Claire, W. (2006). *An introduction to sociology: Feminist perspectives*. Translated to Persian by Najm Iraqi, M., Tehran: Nei publication(Text in Persian).
- Rahmani, M., Rafipour Gavgani, A., Zandi Razavi, S., Adibi, M. and Rabbani, A. (2010). The Impacts of Micro Credits on Crisis Management in Iran: A Case Study of Rural Women's Credit Funds in Poshtroud Village of Bam County. *Village and Development*, 13(3): 51-83(Text in Persian).
- Rahmani, M., Zand Razavi, S., Rabbani, A. and Adibi, M. (2008). The Role of Micro-credit in Women Empowerment: A Case Study of the Village of Poshtroud. *Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 6(3): 132-105(Text in Persian).
- Robinson, M.S. (2001). *The Microfinance Revolution; Sustainable Finance for the Poor*. Washington, DC, World Bank.
- Roknoddin Eftekhari, A.R. and Zeinali, J. (2005). Study of Microcredit of Agricultural Bank in Rural Economy Development (Case Study: Khodabandeh). *Iranian Journal of Trade Studies*, 9(34): 179-202(Text in Persian).
- Salehi, M., Rahimian, M. and Gholamrezaei, S. (2017). Analysis of the Challenges of Micro-Credit Funds of Rural Women in Lorestan Province. *Agricultural Extension and Education Research*, 10(2): 57-68(Text in Persian).
- Sanyang, S.E. and Huang W.C. (2008). Micro financing: Enhancing the role of women's group for poverty alleviation in rural Gambia. *Journal of Agricultural Sciences*, 4(6): 665-673.
- Sathiabama, K. (2010). Rural Women's Empowerment and Entrepreneurship Development. eSS Student papers Sathiabama/Women Empowerment. Available at: <https://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-rural-women-empowerment-and-entrepreneurship-development-apr-2010.pdf>.

- Shahrokhi Sardoo, S. and Karami, A. (2016). The Analysis of participation accelerators and their influence on Economic performance of Micro-credit funds for Rural Women (The case of: Jiroft County). *Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 14(2): 185-212(Text in Persian).
- Sultanava, Kh. (2003). *Micro-credit program in Olga's NGO, Kyrgyzstan experience*. Ministry of Agriculture-Jihad, Extension Deputy, Office of Rural Women Affairs(Text in Persian).
- Umashankar, D. (2006). *Womens empowerment: Effect of participation in self-help groups*. PhD Dissertation, Indiana Institute of Management Bangalore, Bangladesh.
- Zahedi, S. (2007). *Women and Development*. Tehran, Iran: Cultural Studies Bureau(Text in Persian).
- Zanjanizadeh, H. (2007). Political Participation of Women and Influential Social Elements in it: New Challenges. *Social Science*, 9(19): 89-106(Text in Persian).

نویسندگان

معصومه سعیدی

دانش آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام و دارای ۳ مقاله در همایش‌های داخلی.

حامد چهارسوقی امین

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، دارای بیش از ۲۵ مقاله علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در مجلات معتبر (ISC)، بیش از ۱۵ مقاله در همایش‌های داخلی و دارای ۴ طرح پژوهشی اتمام یافته.

marjan.vahedi@yahoo.com

مرجان واحدی

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، دارای بیش از ۲۰ مقاله علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در مجلات معتبر (ISC)، بیش از ۱۰ مقاله در همایش‌های داخلی و دارای ۳ طرح پژوهشی اتمام یافته.

hadi.moumeni@gmail.com

هادی مؤمنی هلالی

دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، دارای بیش از ۱۵ مقاله علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در مجلات معتبر داخلی و خارجی، بیش از ۱۰ مقاله در همایش‌های داخلی ملی و بین‌المللی و دارای ۳ طرح پژوهشی اتمام یافته.

jnoroze@yahoo.com

علیرضا نوروژی

دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، دارای بیش از ۱۰ مقاله علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در مجلات معتبر داخلی و خارجی، ۵ مقاله در همایش‌های داخلی و خارجی و دارای ۱ طرح پژوهشی اتمام یافته.

Investigating the Role of Micro-Credit Funds on the Economic Empowerment of Rural Women

(The case study: Chardavol Township, Ilam Province)

Masomeh Saeedi¹

Hamed Chaharsoughi Amin²

Marjan Vahedi³

Hadi Moumenihelali⁴

Alireza Norouzi⁵

Abstract

The purpose of this cross-sectional study was to investigate the role of micro-credit funds on the economic empowerment of rural women in Chardavol Township. The statistical population of this study was composed of all rural women of rural micro-credit funds (N=70), of whom, all participated in the study by census method. The validity of the questionnaire was confirmed by a panel of experts and to determine the reliability of different parts of the questionnaire Cronbachs' alpha ($0.7 < \alpha < 0.86$) was used. To achieve the purpose of the study, descriptive and inferential statistics were employed.

1. MSc. Former Student of Agricultural Extension and Education Department, Islamic Azad University, Ilam Branch, Ilam, Iran.
2. Assistant Professor of Agricultural Extension and Education Department, Islamic Azad University, Ilam Branch, Ilam, Iran
3. Assistant Professor of Agricultural Extension and Education Department, Islamic Azad University, Ilam Branch, Ilam, Iran
4. PhD Student of Agricultural Extension and Education Department, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
5. PhD Student of Agricultural Extension and Education Department, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Submit Date: 2018-01-15

Accept Date: 2018-2-20

DOI:10.22051/jwsp.2018.18916.1649

The findings of the study showed that there is a significant correlation between the extent of economic empowerment of rural women using funds and family income, holding vocational and specialized training classes, the priority of the active participation of women in self-sufficiency projects, social and job consultants, income diversification, jobs, and opportunities to earn. Similarly, altogether, variables of jobs and opportunities to earn, holding vocational and specialized training classes, social and job consultants and income diversification determine 49.3 percent of the explained variance in economic empowerment.

Key words

Rural micro-credit fund, economics empowerment, rural women, Chardavol township

